

Міністерство освіти і науки України
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. В. Докучаєва

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І ФІНАНСІВ
«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор університету
д.с.-г. професор _____ В.В. Дегтярьов
«_____» _____ 2016 р.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
КОМПЛЕКС
дисципліни
«ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА»

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 «Економіка»
Форма навчання денна та заочна

Харків 2016

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України

29 березня 2012 року № 384

(у редакції наказу Міністерства
освіти і науки України

від 05 червня 2013 року № 683)

Форма № Н - 3.04

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В.В. Докучаєва

Кафедра фінансів

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

професор _____ О. В. Олійник

«_____» _____ 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА»

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 051 «Економіка»

Форма навчання денна та заочна

Харків 2016

Робоча програма «Теорія та методологія державної підтримки розвитку аграрного сектора» для аспірантів спеціальності «Економіка». – 20 квітня 2016 року. – 16 с.

Розробник:

Калашнікова Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри фінансів
Протокол № 11 від 20 квітня 2016 р.

Завідувач кафедри фінансів
доктор екон. наук, професор О.В. Олійник

© Харківський національний аграрний
університет, 2016 рік
© Калашнікова Т.В. 2016 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 4	Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки	
Змістових модулів – 2	Спеціальність 051 – Економіка	Рік підготовки:
Загальна кількість годин – 120		2
		Семестр
		4
		Лекції
Тижневих годин: аудиторних – самостійної роботи аспіранта –	Рівень підготовки: аспірантура	20
		Практичні, семінарські
		20
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
		80
		Вид контролю: екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування системи знань щодо теоретико-методологічних, інституціональних та організаційно-практичних засад удосконалення державної підтримки розвитку аграрного сектора для гарантування продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу країни, забезпечення конкурентоспроможності та економічної стійкості підприємств аграрного сектора.

Завдання: дослідження еволюції підходів до державного управління, державного регулювання, державної підтримки з визначенням ролі, значення, взаємозв'язків та взаємозалежності за умов посилення глобалізаційних процесів; визначення підходів до трактування сутності державної підтримки аграрного сектора та глобалізаційного впливу на зміну принципів і підходів до розподілу коштів; розробка концептуальних засад формування дієвої системи державної підтримки розвитку аграрного сектора з урахуванням глобалізаційних тенденцій; визначення впливу державної підтримки на формування продовольчої безпеки, експортного потенціалу, нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та розширення її асортименту.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспірант повинен **знати:**

- особливості державної підтримки розвитку аграрного сектора у країнах світу;
- механізм формування державної підтримки розвитку аграрного сектора; принципи, форми, методи, інструменти, програми державної підтримки аграрних товаровиробників;
- особливості формування державної підтримки аграрного сектора за обсягами, напрямками, джерелами та ефективністю використання, окремими видами продукції, природними зонами з метою напрацювання напрямів удосконалення процесу розподілу коштів;
- трансформаційні зміни у механізмі державної підтримки аграрного сектора;

вміти:

- напрацювати пропозиції щодо підвищення рівня доступності, прозорості та ефективності державної підтримки аграрного сектора і нівелювання зловживань у розподілі фінансування;
- обґрунтувати підходи до формування інформаційного забезпечення державної підтримки для потреб управління на усіх рівнях (від міжнародного і державного, до регіонального і локального);
- обґрунтувати методологічні засади та здійснити оцінку впливу державної підтримки на результати діяльності та економічну стійкість підприємств аграрного сектора;
- розробити пропозиції щодо удосконалення державної підтримки аграрного сектора з урахуванням інтересів отримувачів з метою оцінки результативності діючих програм та механізмів, підвищення ефективності державної підтримки;

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль №1 Теоретико-методологічні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора

Тема 1. Теоретичні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора

- 1.1. Теоретичні основи державного регулювання аграрного сектора
- 1.2. Економічна сутність державної підтримки розвитку аграрного сектора
- 1.3. Глобалізаційні детермінанти державної підтримки розвитку аграрного сектора

Тема 2. Методологічні основи державної підтримки аграрного сектора

- 2.1. Методологічні підходи та міжнародна система показників оцінки державної підтримки аграрного сектора
- 2.2. Концептуально-методологічні засади інформаційного забезпечення та аналізу державної підтримки аграрного сектора
- 2.3. Методологічні основи оцінки впливу державної підтримки на економічну стійкість підприємств аграрного сектора

Модуль № 2 Концептуальні підходи до реалізації державної підтримки сільського господарства

Тема 3. Сучасний стан та тенденції державної підтримки аграрного сектора

- 3.1. Стан та тенденції державної підтримки світового та національного аграрного сектора
- 3.2. Оцінка стану та аналіз інструментів державної підтримки аграрного сектора країни
- 3.3. Державна підтримка у гарантуванні продовольчої безпеки та конкурентоспроможності аграрного сектора країни
- 3.4. Аналіз стану та оцінка впливу державної підтримки на розвиток підприємств аграрного сектора

Тема 4. Практика реалізації основних програм державної підтримки аграрного сектора в Україні

- 4.1. Підтримка матеріально-технічного забезпечення підприємств аграрного сектора
- 4.2. Державна підтримка фермерських господарств в Україні
- 4.3. Практика державної підтримки кредитного забезпечення аграрного сектора в Україні

Тема 5. Удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектора

- 5.1. Концептуальні підходи та механізми надання державної підтримки аграрного сектора на різних етапах інтеграційного процесу
- 5.2. Удосконалення механізмів та інституційного середовища надання державної підтримки аграрного сектора
- 5.3. Зональні аспекти організації розподілу коштів підтримки аграрних формувань

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	усього	у тому числі			
		л.	с,п	лаб	с.р.
Змістовий модуль №1. Теоретико-методологічні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора					
Тема 1. Теоретичні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора	6	4	2	-	10
Тема 2. Методологічні основи державної підтримки аграрного сектора	8	4	4	-	16
Разом за змістовим модулем 1	40	8	6	-	26
Змістовий модуль № 2. Концептуальні підходи до реалізації державної підтримки сільського господарства					
Тема 3. Сучасний стан та тенденції державної підтримки аграрного сектора	24	4	4	-	16
Тема 4. Практика реалізації основних програм державної підтримки аграрного сектора в Україні	30	4	6	-	20
Тема 5. Удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектора	26	4	4	-	18
Разом за змістовим модулем 1	80	12	14	-	54
Усього годин	120	20	20	-	80

5. Теми семінарських занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора	2
2	Методологічні основи державної підтримки аграрного сектора	4
3	Сучасний стан та тенденції державної підтримки аграрного сектора	2
4	Практика реалізації основних програм державної підтримки аграрного сектора в Україні	4
5	Удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектора	2
	Разом	14

6. Теми практичних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
3	Сучасний стан та тенденції державної підтримки аграрного сектора	2
4	Практика реалізації основних програм державної підтримки аграрного сектора в Україні	2
5	Удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектора	2
	Разом	6

7. Теми лабораторних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
-	-	-

8. Самостійна робота

Самостійна робота аспіранта відноситься до інформаційно-розвиваючих методів навчання і є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Види самостійної роботи аспірантів за цільовим призначенням:

1. Вивчення нового матеріалу: читання та конспектування літературних джерел інформації; перегляд відеозаписів; інші види занять.

2. Поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до контрольних, практичних, семінарів; виконання типових задач; інші види занять.

3. Вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: розв'язання нестандартних задач; виконання розрахунково-графічних робіт; участь у ділових іграх і в розборі проблемних ситуацій; складання рефератів, доповідей з заданої теми; інші види занять.

4. Вдосконалення теоретичних знань і практичних навичок в умовах виробництва: навчальні практикуми, робота на філіях кафедр; усі види практик.

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора	10
2	Методологічні основи державної підтримки аграрного сектора	16
3	Сучасний стан та тенденції державної підтримки аграрного сектора	16
4	Практика реалізації основних програм державної підтримки аграрного сектора в Україні	20
5	Удосконалення механізмів державної підтримки розвитку аграрного сектора	18
	Разом	80

10. Методи навчання

Під час вивчення дисципліни використовуються наступні методи навчання:

1) Група методів за джерелом інформації і сприйняття навчальної інформації – **словесні** (лекція, семінари, бесіда, розповідь); **наочні** – (ілюстрація, демонстрація, презентація), **практичні** (збір інформації, її економічна обробка, розрахунки, графічно-схематичне зображення інформації).

Лекція - логічно вивершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, за необхідності, засобами наочності та

демонстрацією дослідів. Лекція є однією з основних організаційних форм навчальних занять і, водночас, методів навчання.

Лекція із застосуванням ігрових методів - застосовуються методи мозкової атаки, методи конкретних ситуацій та інші, коли аспіранти самі формулюють проблему, і самі намагаються її вирішити.

Семінари - форма навчального заняття, при якій викладач організує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких аспіранти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінарські заняття можуть проводитися у формі бесіди, доповідей, дискусій тощо.

Практичні заняття - форма навчального заняття, на якому викладач організує детальний розгляд аспірантами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання аспірантом відповідно до сформульованих завдань.

Індивідуальне заняття - форма навчального заняття, що проводиться з окремими аспірантами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей.

Рольові ігри (інсценізація) – форма активізації аспірантів, за якої вони задіяні в процесі інсценізації певної виробничої ситуації у ролі безпосередніх учасників подій.

Консультація - форма навчального заняття, при якій аспірант отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування (проводяться протягом семестру – поточні консультації, семестрові та екзаменаційні).

2) Група методів за логікою передачі і сприйняття навчального матеріалу: **індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні;**

3) Група методів за ступенем самостійного мислення при засвоєнні знань – **репродуктивні та продуктивні** (дослідницькі, пошукові, частково-пошукові);

4) Група методів за ступенем управління навчальним процесом: навчання під керівництвом викладача, самостійна робота аспіранта з навчальною та науковою літературою, текстами лекцій, підготовка до семінарських і практичних занять, робота з комп'ютером, виконання письмових завдань.

11. Методи контролю

Система оцінювання результатів успішності засвоєння знань, вмінь, комунікацій, автономності та відповідальності аспірантів включає поточний, модульний (відповідно визначеному змістовому модулю), та підсумковий/семестровий контроль результатів навчання.

Поточний контроль здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів.

Поточний контроль знань аспірантів здійснюється за двома напрямками:

I – контроль систематичності та активності роботи на семінарських та практичних заняттях;

II – контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання.

Поточний контроль здійснюється у формі: *усне опитування; фронтальне опитування; індивідуальне опитування; письмові контрольні роботи; тестування.*

Модульний контроль проводиться з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті інтегровану оцінку результатів навчання аспіранта після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля.

Підсумковий/семестровий контроль проводиться у формі іспиту у терміни, передбачені графіком навчального процесу.

Семестровий екзамен – форма оцінки підсумкового засвоєння аспірантами теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни, що проводиться як контрольний захід. Завданням екзамену є перевірка розуміння аспірантом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо. В умовах реалізації компетентнісного підходу екзамен оцінює рівень засвоєння аспірантом компетентностей, що передбачені кваліфікаційними вимогами.

12. Розподіл балів, які отримують аспіранти

Екзамен

Поточне тестування та самостійна робота					Підсумковий екзамен	Сума
T1	T2	T3	T4	T5		
11	12	12	13	12	40	100

Теми змістовного модуля 1 – T1-T2. Теми змістовного модуля 2 – T3-T5.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Калашнікова Т.В. Державна фінансова підтримка сільського господарства: лекція /Т.В. Калашнікова / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2014. – 34с.
2. Калашнікова Т.В. Теоретико-методологічні засади державної підтримки сільського господарства/ Т.В. Калашнікова / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2015. – 31 с.
3. Калашнікова Т.В. Концептуальні підходи до реалізації державної підтримки сільського господарства / Т.В. Калашнікова /Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2015. – 30 с.

14. Рекомендована література

Основна література:

1. Білоусько Я.К. Державна підтримка техніко-технологічного оснащення аграрного виробництва / Я.К. Білоусько, В.Л. Товстопят. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 56 с.
2. Ботвіна Н.О. Фінансова політика сталого розвитку агросфери. Монографія / Н.О. Ботвіна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 303 с. – 120 с.
3. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку/[Б.Й. Пасхавер, О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван та ін.]; за ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 432 с.
4. Галушко В.П. Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників в Україні / В.П. Галушко, А.Д. Діброва, Л.В. Діброва// Економіка АПК. – 2006. – №.3 – С. 3-11.
5. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія/ О.Є. Гудзь. – К.:ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
6. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства/ М.Я. Дем'яненко// Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С.67-74.
7. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми/О.М. Бородіна, С.В. Киризюк, О.Л. Попова та ін.; за ред. О.М. Бородіної. Ін-т екон. та прогноз. НАНУ. – К., 2008. – 264 с.
8. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія [М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін.]; за ред. М.Я.Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
9. Державне регулювання економіки / С.М.Чистов, А.Є.Никифоров, Т.Ф.Куценко та ін. – К.:КНЕУ, 2000. – 316 с.
10. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки/Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – К.: Знання-Прес, 2000. 428 с.
11. Державне фінансування аграрного сектору АПК (моніторинг бюджетних програм за 2002-2013 роки): М.Я. Дем'яненко, А.С. Шолойко.– К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 120 с.

12. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика: монографія/А.Д. Діброва. – К.:ВРД “Формат”, 2008. – 488 с.
13. Жемойда О. В. Державне управління у сфері сільського господарства: навч. посіб. /О. В. Жемойда; уклад. О. В. Ярошенко. – К.: НАДУ, 2013. – 56 с.
14. Іртищева І.О. Державне регулювання інституціональних змін в агропродовольчій сфері України: монографія/ І.О. Іртищева, А.О. Обозна; Миколаїв: НУК ім. адмірала Макарова, 2014. – 164 с.
15. Калашнікова Т.В. Державна підтримка аграрного сектора економіки/ Т.В. Калашнікова // Облік і фінанси АПК. – 2007. – № 6-7. – с.57-63.
16. Калашнікова Т.В. Механізм і пріоритети державної підтримки аграрного сектора економіки / Т.В.Калашнікова // Економіка АПК. – 2008. – №.8 – С.100-104.
17. Калашнікова Т.В. Державна підтримка фермерських господарств в Україні/ Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2011. – № 12. – С.80-86.
18. Калашнікова Т.В. Державна фінансова підтримка сільського господарства: лекція / Т.В.Калашнікова. – Х.: ХНАУ, 2014. – 30 с.
19. Калашнікова Т.В. Оцінка державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників у міжнародному вимірі/ Т.В. Калашнікова // Економіка та управління АПК: зб. наук. пр. / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. – 2012. – Вип. 9 (97). – С.102-106.
20. Калашнікова Т.В. Методичні підходи при застосуванні системи класифікації та оцінки державної підтримки аграрного сектора: кол. монографія /під ред. д.е.н., проф. Ю.О.Нестерчук. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2013. – Ч. I – С. 37-44.
21. Калашнікова Т.В. Особливості сучасної моделі державної підтримки сільського господарства в Росії / Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2013. - №.11 – С.107-112.
22. Калашнікова Т.В. Удосконалення державної підтримки аграрних підприємств в умовах глобалізації: монографія/ Т.В. Калашнікова. – Дніпропетровськ: ВПЦ Середняк Т.К., 2014. – 280 с.
23. Кобута І.В. Державна політика підтримки сільського господарства України згідно з вимогами Світової організації торгівлі/І.В. Кобута. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 116 с.
24. Комарова І.В. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України в контексті світового досвіду/І.В. Комарова // Фінанси України. – 2010. – № 7. – С.65-75.
25. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: монографія / М.А. Латинін. – Х.: Вид-во Хар. РІ НАДУ “Магістр”, 2006. – 376 с.
26. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери: монографія / О. М. Могильний; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – Ужгород: ІВА, 2005. – 399 с.

27. Олійник О.В. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств / О.В. Олійник, Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2012. – №7. – С.95-100.
28. Олійник О.В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств / О.В.Олійник, Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2013. – №2. – С.49-53.
29. Олійник О.В. Державна підтримка у забезпеченні економічної стійкості сільськогосподарських підприємств/О.В.Олійник, Т.В.Калашнікова, О.В.Клепчава// Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2014. – №2. – С. 51-56.
30. Онегіна В.М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: монографія /В.М. Онегіна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 590 с.
31. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-ІУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
32. Россоха В.В. Державне регулювання розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери економіки/ В.В. Россоха. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 88 с.
33. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
34. Третяк Г. С. Державне регулювання економіки та економічна політика: навч. посіб. / Г. С. Третяк, К. М. Бліщук. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 128 с.
35. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп./ [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; За ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с.
36. Шолойко А.С. Тенденції державної підтримки сільського господарства / А.С. Шолойко // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С.41-44.
37. Шолойко А.С. Державна фінансова підтримка розвитку сільського господарства / А.С. Шолойко – К.: ЦП “КОМПРИНТ”, 2013. – 128 с.

Додаткова література:

1. Арутюнова Г.И. Экономическая теория в схемах, таблицах и графиках. В 2 ч. Ч. 1. Микроэкономика / Г.И. Арутюнова, А.А. Султыгова. – М.: МАДИ, 2014. – 64 с.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления/ Г.В. Атаманчук. – М.: Издательство «Омега Л», 2010. — 525 с.
3. Варченко О.М. Зарубіжний досвід державної підтримки сільськогосподарського виробництва та напрями його використання у вітчизняній практиці / О.М. Варченко // Економіка та управління АПК: зб. наук. пр. / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. – Біла Церква, 2011. – Вип. 5(85). – С.11-16.

4. Державна аграрна політика України: проблема правового забезпечення: монографія / О. В. Білінська, В. П. Жушман, В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, Т. В. Курман; ред.: В. Ю. Уркевич, М. В. Шульга; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Київ : О.М. Ешке, 2014. – 265 с.
5. Калашнікова Т.В. Державна підтримка сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання: кол. монографія/під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2013. – Ч. II – С. 35-42.
6. Калашнікова Т.В. Забезпечення продовольчої безпеки країни/ Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 26-30.
7. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 215 с.
8. Калашнікова Т.В. Концептуальні підходи до удосконалення державної підтримки аграрних підприємств в умовах глобалізації/ Т.В. Калашнікова// Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2014. – №2(10). – С. 120-126.
9. Колібаба Р.О. Аграрне страхування: державне регулювання та підтримка/ Р.О. Колібаба. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2009. – 136 с.
10. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: підручник / В.М. Нелеп. – К.: КНЕУ, 2004. – 195 с.
11. Потриваєва Н.В. Стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчого підкомплексу України в умовах світової глобалізації: [монографія]/ Н.В. Потриваєва. – Миколаїв: МДАУ, 2012. – 312 с.
12. Серова Е. Соглашение по сельскому хозяйству Уругвайского раунда ГАТТ и влияние вступления России в ВТО на агропромышленный сектор /Е. Серова, Н. Карлова: [Електр. ресурс]. – <http://siteresources.worldbank.org/INTRANET/TRADE/Resources/WBI-Traning/ch21.pdf>.
13. Agricultural subsidies and the WTO rules: Presented by Mr. Robson Fernandes. Astana, 2 december 2011: [Електронний ресурс]. – http://ditp.kz/sites/default/files/presentation_ag_subs_and_the_WTO.pdf
14. Effland, Anne. Classifying and Measuring Agricultural Support: Identifying Differences Between the WTO and OECD Systems. EIB-74, U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. March 2011: [Електронний ресурс]. - <http://www.ers.usda.gov/Publications/EIB74/EIB74.pdf>
15. Introduction to the OECD producer support estimate and related indicators of agricultural support: [Електронний ресурс]. - <http://www.oecd.org/dataoecd/57/5/43411396.pdf>
16. OECD’s Producer Support Estimate and related indicators of agricultural support: concepts, calculations, interpretation and use (the PSE Manual): [Електронний ресурс]. - <http://www.oecd.org/dataoecd/52/5/46193164.pdf>
17. OECD. StatExtracts. Emerging Economies: Estimate of Support to agriculture: [Електронний ресурс]. - Доступний з: <http://www.stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON2011TSE>.

15. Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
2. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua
3. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.minagro.gov.ua/](http://www.minagro.gov.ua/)
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
6. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
7. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.bank.gov.ua/](http://www.bank.gov.ua/)
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
9. Державна податкова адміністрація України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.sta.gov.ua/](http://www.sta.gov.ua/)
10. Рахункова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ac-rada.gov.ua/main.asp](http://www.ac-rada.gov.ua/main.asp)
11. Агробізнес сьогодні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/>
12. Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/>

Анотація дисципліни «Теорія та методологія державної підтримки розвитку аграрного сектора»

Дисципліна вивчає: теоретико-методологічні, інституціональні та організаційно-практичні засади удосконалення державної підтримки розвитку аграрного сектора для гарантування продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу країни, забезпечення конкурентоспроможності та економічної стійкості підприємств аграрного сектора.

ECTS 4/120

Аннотация дисциплины «Теория и методология государственной поддержки аграрного сектора »

Дисциплина изучает: теоретико-методологические, институциональные и организационно-практические основы совершенствования государственной поддержки развития аграрного сектора для гарантирования продовольственной безопасности и наращивания экспортного потенциала страны, обеспечения конкурентоспособности и экономической устойчивости предприятий аграрного сектора.

ECTS 4/120

Annotation of discipline «Theory and Methodology of state support for the agricultural sector»

Discipline studies theoretical and methodological, institutional, organizational and practical bases of perfection of the state support development of the agricultural sector to ensure food security and increase the export potential of the country, to ensure competitiveness and economic sustainability of the agricultural sector.

ECTS 4/120

Контрольні запитання для визначення рівня засвоєння знань аспірантами

1. Сутнісна характеристика державного регулювання.
2. Сутнісна характеристика державного управління.
3. Державне регулювання та державне управління.
4. Об'єктивна необхідність державного регулювання економіки.
5. Цілі і завдання державного регулювання економіки.
6. Суб'єкти та об'єкти державного регулювання економіки.
7. Методи державного регулювання економіки.
8. Фінансово-бюджетне регулювання.
9. Податкове регулювання.
10. Грошово-кредитне регулювання.
11. Державне регулювання інвестиційної діяльності.
12. Підприємництво як об'єкт державного регулювання.
13. Державне регулювання аграрного сектора.
14. Державне регулювання аграрного сектора в умовах членства в СОТ.
15. Вплив державного регулювання на розвиток аграрного виробництва.
16. Сутнісна характеристика державної підтримки.
17. Державна підтримка і державна допомога.
18. Державна підтримка формування підприємницького середовища в Україні.
19. Державна підтримка формування підприємницького середовища в аграрному секторі.
20. Методологічні підходи та система показників оцінки державної підтримки аграрного сектора.
21. Система загальної оцінки підтримки Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).
22. Система внутрішнього виміру підтримки сільського господарства Світової організації торгівлі (СОТ).
23. Принципи державної підтримки розвитку аграрного сектора.
24. Основні критерії класифікації заходів державної підтримки.
25. Класифікація основних видів державної підтримки аграрного сектора.
26. Інформаційне забезпечення державної підтримки аграрного сектора.
27. Методологія аналізу державної підтримки аграрного сектора за системного підходу

28. Комплексна оцінка державної підтримки розвитку підприємств аграрного сектора.
29. Система показників аналізу державної підтримки підприємств аграрного сектора.
30. Державне підприємництво в аграрному секторі.
31. Фактори формування об'єктивної потреби у державному регулюванні та державній підтримці сільського господарства.
32. Особливості державної підтримки аграрного сектора в умовах глобалізації.
33. Форми та методи державної підтримки аграрного сектора.
34. Інструменти державної підтримки аграрного сектора.
35. Державна підтримка кредитного забезпечення аграрного сектора.
36. Державна підтримка фермерських господарств.
37. Державна підтримка виробництва продукції тваринництва.
38. Державна підтримка виробництва продукції рослинництва.
39. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрного сектора.
40. Державна підтримка соціальної сфери села.
41. Характеристика бюджетних програм підтримки сільськогосподарських товаровиробників.
40. Державна підтримка страхування сільськогосподарських ризиків.
41. Державна підтримка малих та середніх підприємств.
42. Джерела фінансування державної підтримки аграрного сектора.
43. Стратегічні напрями державної підтримки розвитку аграрного сектора країни.
44. Вплив державної підтримки на показники діяльності аграрних підприємств.
45. Вплив державної підтримки на економічну стійкість аграрних підприємств.
46. Стан та тенденції державної підтримки світового аграрного сектора.
47. Стан та тенденції державної підтримки національного аграрного сектора.
48. Напрями, заходи та інструменти державної підтримки аграрних виробників.
49. Державна підтримка у гарантуванні продовольчої безпеки.
50. Державна підтримка у забезпеченні конкурентоспроможності аграрного сектора країни.
51. Особливості державної підтримки сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм діяльності.
52. Оцінка впливу державної підтримки на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.
53. Правова регламентація державної підтримки аграрного сектора України.
54. Приватно-державне партнерство у страхуванні сільськогосподарських ризиків з державною підтримкою.
55. Міжнародні моделі приватно-державного партнерства у страхуванні сільськогосподарських ризиків з підтримкою держави.

56. Періодизація розвитку спільної аграрної політики ЄС.
57. Інституційне середовище надання державної підтримки аграрного сектора.
58. Процедура оформлення державної підтримки аграрних підприємств.
59. Механізм державної підтримки аграрного сектора.
60. Міжнародний досвід державної підтримки аграрного сектора.

Самостійна робота над вивченням дисципліни

Необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни «Теорія та методологія державної підтримки розвитку аграрного сектора» є самостійна робота аспірантів з вітчизняною та закордонною спеціальною економічною літературою, нормативними актами, статистичними матеріалами.

Основні види самостійної роботи, які запропоновані аспірантам:

1. Підготовка індивідуального науково-дослідного завдання
2. Вивчення лекційного матеріалу
3. Робота з опрацювання та вивчення рекомендованої літератури
4. Вивчення основних термінів і понять за темами дисципліни
5. Підготовка до семінарських занять, дискусій, роботи в малих групах, тестування.

В умовах кредитно-модульної системи навчання, самостійна робота є основним засобом засвоєння аспірантами навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових видів навчальної діяльності.

При вивченні курсу «Теорія та методологія державної підтримки розвитку аграрного сектора» на самостійну роботу відведено 80 год (67 % академічного часу), і цей час має бути використаний для самостійного поглибленого вивчення окремих тем курсу за вільним вибором аспіранта.

Одним з елементів самостійної роботи є виконання та захист ІНДЗ.

Викладач визначає обсяг самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності аспіранта, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного аспіранта.

Перелік питань для самостійного опрацювання дисципліни

1. Еволюція підходів до трактування категорій «державне регулювання», «державне управління».
2. Фінансово-бюджетне регулювання.
3. Податкове регулювання.
4. Грошово-кредитне регулювання.
5. Державне регулювання інвестиційної діяльності.
6. Особливості державної підтримки аграрного сектора в умовах глобалізації.
7. Методологічні підходи та система показників оцінки державної підтримки аграрного сектора.
8. Система загальної оцінки підтримки Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

9. Система внутрішнього виміру підтримки сільського господарства Світової організації торгівлі (СОТ).
10. Державна підтримка аграрного сектора в країнах на різних стадіях інтеграційного процесу.
11. Стан державної підтримки аграрного сектора України.
12. Порівняльний аналіз показників державної підтримки аграрного сектора в Україні та світі.
13. Комплексна оцінка державної підтримки розвитку підприємств аграрного сектора.
14. Система показників аналізу державної підтримки підприємств аграрного сектора.
15. Державне підприємництво в аграрному секторі.
16. Фактори формування об'єктивної потреби у державному регулюванні та державній підтримці сільського господарства.
17. Особливості державної підтримки аграрного сектора в умовах глобалізації.
18. Форми та методи державної підтримки аграрного сектора.
19. Інструменти державної підтримки аграрного сектора.
20. Міжнародний досвід державної підтримки аграрного сектора.
21. Досвід державної підтримки аграрного сектора в Російській Федерації.
22. Досвід державної підтримки аграрного сектора в Республіці Білорусь.
23. Досвід державної підтримки в Республіці Казахстан.
24. Етапи розвитку державної підтримки аграрного сектора в країнах ЄС.
25. Особливості державної підтримки аграрного сектора в США.
26. Непрямі методи державної підтримки аграрного сектора.
27. Порядок часткової компенсації вартості позик, наданих аграрним підприємствам комерційними банками.
28. Характеристика діяльності НАК «Украгролізинг».
30. Державна підтримка дорадництва.
31. Державна підтримка сільськогосподарської кооперації.
32. Регіональні аспекти державної підтримки аграрних підприємств.

Індивідуальне науково-дослідне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи аспіранта навчального чи навчально-дослідницького характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу.

Мета ІНДЗ. Самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань аспіранта з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Зміст ІНДЗ. ІНДЗ – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних та

лабораторних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Структура ІНДЗ:

- вступ – зазначається тема, мета та завдання роботи та основні її положення;
 - теоретичне обґрунтування – виклад базових теоретичних положень, законів, принципів, алгоритмів тощо, на основі яких виконується завдання;
 - методи (при виконанні практичних, розрахункових, моделюючих робіт) – вказуються і коротко характеризуються методи роботи;
 - основні результати роботи та їх обговорення – подаються статистичні або якісні результати роботи, схеми, малюнки, моделі, описи, систематизована реферативна інформація та її аналіз тощо;
 - висновки;
 - список використаних джерел.
- Загальний обсяг роботи не повинен перевищувати 15 сторінок.

Теми ІНДЗ:

1. Принципи державної підтримки розвитку аграрного сектора.
2. Основні критерії класифікації заходів державної підтримки.
3. Класифікація основних видів державної підтримки аграрного сектора.
4. Інформаційне забезпечення державної підтримки аграрного сектора.
5. Державна підтримка кредитного забезпечення аграрного сектора.
6. Державна підтримка фермерських господарств.
7. Державна підтримка виробництва продукції тваринництва.
8. Державна підтримка виробництва продукції рослинництва.
9. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрного сектора.
10. Державна підтримка соціальної сфери села.
11. Напрями, заходи та інструменти державної підтримки аграрних виробників.
12. Державна підтримка у гарантуванні продовольчої безпеки.
13. Державна підтримка у забезпеченні конкурентоспроможності аграрного сектора країни.
14. Стан державної підтримки аграрного сектора України.
15. Напрями удосконалення державної підтримки аграрного сектора.
16. Удосконалення процедури надання державної підтримки.
17. Оцінка ефективності державної підтримки аграрних підприємств.
18. Державна підтримка особистих селянських господарств.
19. Державна підтримка племінної справи.
20. Державна підтримка насінництва.
21. Державна підтримка інноваційної діяльності в аграрному секторі.
22. Державна підтримка оптових та фермерських ринків.
23. Державна підтримка сільськогосподарської кооперації.
24. Спеціальні режими оподаткування сільськогосподарських підприємств.

Система поточного та підсумкового контролю

Система оцінювання знань та навичок аспірантів передбачає виставлення оцінок за всіма формами проведення занять. Перевірка та оцінювання знань аспірантів проводиться у наступних формах:

1. Оцінювання роботи аспірантів у процесі семінарських занять;
2. Оцінювання роботи аспірантів під час проведення практичних занять;
3. Проведення проміжного контролю;
4. Проведення модульного контролю;
5. Проведення підсумкового екзамену.

Поточне оцінювання знань та умінь аспірантів здійснюється під час проведення семінарських та практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості аспіранта до виконання конкретної роботи.

Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи аспіранта протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни; відвідування занять;
- проходження проміжного контролю;
- виконання модульного контрольного завдання.

Оцінювання проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння матеріалу дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні завдань винесених на самостійне опрацювання та розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії;
- вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Максимальна кількість балів ставиться за умови відповідності виконаного завдання аспіранта або його усної відповіді всім зазначеним критеріям.

Відсутність тієї чи іншої складової знижує оцінку на відповідну кількість балів.

При оцінюванні практичних завдань увага приділяється якості, самостійності та своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то бальна оцінка буде знижена.

Проміжний тестовий контроль проводиться два рази за семестр. При проведенні поточного тестування визначається рівень знань аспірантів з теоретичних питань навчальної дисципліни. Тестові завдання охоплюють провідні теми, які вивчаються в межах даної навчальної дисципліни та згруповані за двома модулями, кожен з яких складається з тестових завдань різного рівня складності.

Підсумковий контроль здійснюється у формі екзамену.

Розподіл балів, що присвоюються аспірантам

Змістовний модуль	Значимість змістового модуля у формуванні знань та умінь з дисципліни, %
Модуль 1. Теоретико-методологічні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора	25
Модуль 2. Концептуальні підходи до реалізації державної підтримки сільського господарства	35
Екзамен	40
Підсумкове значення показника з дисципліни	100

Критерії оцінки знань аспірантів

За шкалою ECTS		За традиційною шкалою	Критерії оцінювання
оцінка	бали		
A	90-100	Відмінно	Видатний рівень знань, що перевищує об'єм обов'язкового матеріалу, з творчим підходом до дисципліни
B	82-89	Добре	Відмінний рівень знань в межах обов'язкового матеріалу, можливо, з деякими погрішностями
C	75-81		Звичайний хороши рівень знань з помітними помилками
D	66-74	Задовільно	Рівень знань нижче середнього, з істотними помилками
E	60-65		Мінімально можливий припустимий рівень знань
FX	35-39	Незадовільно	Незадовільний рівень знань, але з можливістю повторної перездачі іспиту
F	0-34		Незадовільний рівень знань, потрібне повторне вивчення дисципліни

Оцінка «відмінно» (90 – 100 балів). Аспірант має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, вміє без помилок виконувати практичні завдання, які передбачені програмою курсу, засвоїв основну й ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення й висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу.

Оцінка «добре» (75 – 89 балів). Аспірант повністю засвоїв навчальний матеріал, знає основну літературу, вміє виконувати практичні завдання, викладає матеріал у логічній послідовності, робить певні узагальнення й висновки, але не наводить практичних прикладів у контексті тематичного

теоретичного матеріалу або допускає незначні помилки у формулюванні термінів, категорій, невеликі арифметичні помилки у розрахунках при вирішенні практичних завдань.

Оцінка «задовільно» (60 – 74 бали). Аспірант засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь на поставлені теоретичні питання, припускається грубих помилок при вирішенні практичного завдання.

Оцінка «незадовільно» (менше 60 балів). Аспірант не засвоїв навчальний матеріал, дає неправильні відповіді на поставлені теоретичні питання, не вміє або неправильно виконує розрахунки при вирішенні практичних завдань.

Аспірант **не допускається** до складання іспиту, якщо кількість балів одержаних за результати успішності під час поточного та модульного контролю (відповідно змістовому модулю) впродовж семестру в сумі не досягла 35 балів.

Після екзаменаційної сесії декан видає розпорядження про ліквідацію академічної заборгованості. У визначені терміни аспірант добирає залікові бали.

Аспірант **вважається атестованим**, якщо сума балів одержаних за результати підсумкової/семестрової успішності дорівнює 60 балів за поточний і модульний контроль впродовж семестру (мінімум 35 балів) та мінімально можлива кількість балів набраних на іспиті - 40 балів.

У випадку, якщо аспірантом набрано менше 35 балів за поточний і модульний контроль, викладач повідомляє завідувача кафедрою. Витяг із протоколу засідання кафедри подається декану факультету про недопущення аспіранта до складання іспиту/заліку. Декан видає розпорядження про недопущення аспіранта до складання іспиту/заліку, як такого, що **не виконав навчальний план**. Відмітка про недопущення до складання іспиту у екзаменаційній/заліковій відомості успішності робиться при наявності розпорядження декана. У день складання іспиту, аспіранту у відомості успішності записується – **«не допущений»**. Подальша процедура ліквідації академічної заборгованості здійснюється відповідно до чинного положення.

Підсумковий контроль включає три теоретичних питання і практичне завдання (задача). На іспит виносяться ключові питання, типові і комплексні задачі, завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Оцінювання рівня знань при складанні екзамену здійснюється за такими критеріями.

Оцінка «відмінно» (90—100 балів). Аспірант має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, вміє без помилок виконувати практичні завдання, які передбачені програмою курсу, засвоїв основну й ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення й висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу.

Оцінка «добре» (75—89 балів). Аспірант повністю засвоїв навчальний матеріал, знає основну літературу, вміє виконувати практичні завдання, викладає матеріал у логічній послідовності, робить певні узагальнення й

висновки, але не наводить практичних прикладів у контексті тематичного теоретичного матеріалу або допускає незначні помилки у формулюванні термінів, категорій, невеликі арифметичні помилки у розрахунках при вирішенні практичних завдань.

Оцінка «задовільно» (60-74 бали). Аспірант засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь на поставлені теоретичні питання, припускається грубих помилок при вирішенні практичного завдання.

Оцінка «незадовільно» (до 60 балів). Аспірант не засвоїв навчальний матеріал, дає неправильні відповіді на поставлені теоретичні питання, не вміє або неправильно виконує розрахунки при вирішенні практичних завдань.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В.В. Докучаєва

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І ФІНАНСІВ

Вступна лекція з дисципліни
**“Теорія та методологія державної
підтримки розвитку аграрного
сектора”**

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 «Економіка»
Форма навчання денна та заочна

Харків –2016

Тема 1. Теоретичні засади державної підтримки розвитку аграрного сектора

1. Теоретичні основи державного регулювання аграрного сектора

Загальновизнано, що регулювання й управління як соціальні явища, маючи спільну сферу застосування, передбачають різний за характером вплив на об'єкти управління з метою досягнення певних результатів, тобто реалізації встановлених цілей та завдань управлінського впливу. При цьому серед фахівців різних галузей знань відсутній єдиний підхід щодо співвідношення між цими категоріями. Ознайомлення з різноманітними підходами до трактування розглянутих категорій на міждисциплінарному рівні (з позицій права, державного управління, економічної теорії, аграрної економіки) спонукало до розробки власного підходу до їх формулювання.

Запропоновано під державним регулюванням в сільському господарстві розуміти процес непрямого впливу держави на відтворювальні процеси та господарюючі суб'єкти галузі з метою створення необхідних умов для їх ефективного функціонування в умовах ринку та реалізації державних соціально-економічних і екологічних пріоритетів, гарантування продовольчої безпеки держави. Дане визначення дозволяє поєднати зміст, мету і напрямок впливу державного регулювання в сільському господарстві. При цьому є необхідність посилити вплив державного регулювання на екологічну та соціальну відповідальність аграрних підприємств, у т.ч. і за рахунок застосування інструментів державної підтримки. У свою чергу, державне управління в сільському господарстві пропонується трактувати як організаційний та регулюючий вплив держави на суб'єкти державної власності (що включає управління власністю та оперативне управління) та формування соціально-економічних основ розвитку сільських територій.

Поняття “державна підтримка”, не зважаючи на широку сферу його застосування, не знайшло однозначного трактування. При розгляді даної категорії в зарубіжній літературі в основу покладене вихідне положення, згідно з яким державне регулювання включає в себе дві складові: державне

адміністративне управління та державну допомогу і підтримку. Перша складова пов'язана із здійсненням державної політики на макрорівні через систему адміністративних рішень, інша – із забезпеченням рівного конкурентного положення та функціонування суб'єктів господарювання різних галузей в умовах ринку. Важливе значення для трактування категорії державної підтримки має визначення її взаємовідношення, ролі та місця в сукупності вже розглянутих нами категорій. У основу викладення авторського бачення взаємовідношення категорій було покладено метод ієрархічної структури, тобто структурування понять зі зростанням міри деталізації та зображенням логічних взаємозв'язків. У європейській практиці поняття державної допомоги і державної підтримки чітко розмежовані: державна допомога проявляється у використанні державних ресурсів для підтримки окремих галузей; державна підтримка включає заходи, направлені на розвиток економіки в цілому, що не створюють привілеї окремо взятим підприємствам, тобто загальні заходи, що не підпадають під заборону і не протиречать нормам конкуренції.

2. Економічна сутність державної підтримки розвитку аграрного сектора

Дослідження правового аспекту практичного застосування терміну “державна підтримка” доводить, що Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”, визначаючи засади державної підтримки, водночас не містить визначення провідного правового поняття “державна підтримка”. Внаслідок цього на законодавчому рівні відсутня визначеність його змісту, порушена логічна послідовність нормативно-правового матеріалу.

Вважаємо, що при законодавчому трактуванні не варто ототожнювати поняття “державна підтримка” та “державна допомога”; слід визначитись зі складом суб'єктів підтримки, здійснити уточнення мети державної підтримки. Більш доречним суб'єктами державної підтримки вважати не

аграрних товаровиробників, як зазначено, а суб'єктів аграрного сектору, або суб'єктів аграрного господарювання, до складу яких поряд з юридичними особами входять фізичні особи, які ведуть особисте селянське господарство.

Для розуміння сутності державної підтримки як економічної категорії важливе значення має формулювання її мети як кінцевого результату, на який цілеспрямований процес. Саме цільове призначення заходів державної підтримки аграрної галузі визначає обсяги та джерела її фінансування; набір засобів та інструментів державного впливу тощо. З цього приводу Т. Осташко зазначає: відсутність або невизначеність стратегічної мети виключає можливість розробки ефективної стратегії трансформацій (у т.ч. механізму державної підтримки).

Провідні науковці по-різному трактують мету здійснення державної підтримки сільського господарства. При всій різноманітності підходів до трактування мети здійснення державної підтримки сільського господарства їх можна розділити на дві групи, в основу поділу яких покладено рівень економічної системи: перша група (на мікрорівні) стосується функціонування та забезпечення ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності; друга група (на макрорівні) – аграрної галузі в цілому. Виходячи із цього, при трактуванні державної підтримки сільського господарства на мікро- та макрорівні запропоновано застосовувати поняття: “державна допомога аграрному підприємству” та “державна підтримка сільського господарства” та на підставі визначених сутнісних характеристик сформульовано власне визначення даних категорій.

Під державною допомогою аграрному підприємству запропоновано розуміти систему заходів держави, спрямованих на забезпечення індивідуального відтворення на рівні самофінансування в умовах пом'якшення ризиків, пов'язаних з несприятливими природними умовами та ринковим середовищем. Державну підтримку сільського господарства, як невід'ємну частину державного регулювання, запропоновано трактувати як сукупність різних інструментів та форм економічного впливу на

забезпечення конкурентоспроможності галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках; страховий та екологічний захист; розв'язання соціальних проблем на селі, комплексний розвиток сільських територій.

3. Глобалізаційні детермінанти державної підтримки розвитку аграрного сектора

Фундаментальні перетворення сучасної світової економіки зумовлені посиленням дії загальноцивілізаційних законів і закономірностей, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Концептуально глобалізація розглядається як комплексне геополітичне, геоекономічне, геокультурне явище, що має потужний ефект для усіх сторін життєдіяльності суспільства. Поглиблення процесу глобалізації характеризується, з одного боку, неоднорідністю темпів розвитку та потенціалу країн світу, а з іншого, зростанням взаємозалежності та взаємопроникнення, що може стати джерелом ризиків для економічної безпеки держави.

За цих умов кожній державі слід розробити національну стратегію сталого розвитку, яка б увібрала в себе нові можливості глобалізації та протидіяла її зовнішньому руйнівному впливу. Якщо раніше розвиток національних економік визначався переважно ендегенними (внутрішніми) факторами, то в умовах глобального зростання найбільш розвинених країн і підвищення економічної відкритості більшості країн світу, посилюється вплив екзогенних (зовнішніх) факторів.

Визначено, що при розробці стратегічних орієнтирів розвитку національного аграрного сектора слід враховувати як глобальні закономірності розвитку аграрної сфери (поглиблення міжнародної взаємодії суб'єктів господарювання і споживання, що діють в режимі як вільного самовизначення, так і політико-економічного примусу; відносне скорочення приросту світового виробництва продовольства при підвищенні попиту на нього), так і сучасні тенденції розвитку сільського господарства (зниження якості земель сільськогосподарського призначення; розвиток біодинамічного

землеробства; широке використання у виробництві досягнень генної інженерії; агфляцію та ін.).

При розгляді стратегії як визначення базових довгострокових цілей й орієнтирів розвитку галузі та забезпечення необхідних ресурсів для їх досягнення, визначено об'єктивне зростання необхідності концептуального осмислення ролі державного регулювання аграрного сектора в частині формування довгострокової стратегії та методологічних підходів до її реалізації на основі досвіду зарубіжних країн, де за останні десятиліття значно збагатилася практика здійснення державної підтримки аграрного сектора.

Зокрема, прихильники глобального протекціонізму у формі концепцій “справедливої торгівлі” і багатофункціональності сільського господарства, наполягають на необхідності введення загальноприйнятих стандартів створення конкурентних переваг, що дозволяє обґрунтувати використання широкого спектру захисних заходів відносно національних агропродовольчих систем.

Концепція “справедливої торгівлі” базується на використанні торгових обмежень в залежності від внутрішньої економічної політики країни-експортера, а її метою є гармонізація умов використання наявних факторів виробництва.

Під багатофункціональністю сільського господарства розуміється, що функціонально воно забезпечує не лише виробництво продукції та гарантування продовольчої безпеки, а й розвиток сільських територій, створення ландшафту та охорону навколишнього середовища, збереження біорізноманіття, зайнятість сільського населення. Визнання багатофункціональності сільського господарства для розвинутих країн є основним аргументом при обґрунтуванні високого рівня і переорієнтації цільового призначення підтримки власного сільськогосподарського виробника.

Було досліджено особливості державної підтримки аграрних підприємств в країнах різних інтеграційних об'єднань з метою їх критичної оцінки та вивчення можливості використання міжнародного досвіду в Україні. Оскільки Україна обрала стратегічним напрямком розвитку інтеграцію в європейський економічний простір, особливу увагу приділено періодизації розвитку спільної аграрної політики ЄС.

Уточнення періодизації розвитку спільної аграрної політики ЄС з поділом за специфічними особливостями, встановленими на основі об'єктивних критеріїв та принципів з визначенням цілей, інструментів та наслідків її запровадження, дозволило виділити чотири періоди і синхронізувати стратегію розвитку державної підтримки в Україні як асоційованого члена ЄС. Навіть з переходом від субсидування виробництва до компенсаційних та екологічних виплат на виконання зобов'язань перед СОТ, підтримка виробників в країнах ЄС залишається пріоритетною. Основними її закономірностями є скорочення підтримки через механізм ринкових цін та нарощування неспецифічних платежів за програмами екологічного захисту, обмеження обсягів виробництва на основі компенсаційних виплат на фіксовану площу або поголів'я.

Більшість країн світу та їх об'єднань визнає сільське господарство національним пріоритетом підтримки, що проявляється у щорічному зростанні її обсягів. За останні два десятиліття сукупна державна підтримка сільського господарства в ЄС зросла на 23% (зі 112 до 138 млрд. дол. на рік), у США - майже удвічі (з 61 до 110 млрд. дол.), в Україні – у 10 разів (з 269 млн. дол. до 2,7 млрд. дол.). Проте рівень питомої підтримки в окремих країнах світу суттєво відрізняється: розмір питомої загальної державної підтримки в Україні у 16 разів нижче порівняно з країнами ЄС, у 5,6 разів – із США і на третину менше, ніж у Росії.

Значне відставання рівня питомої державної підтримки в Україні порівняно з розвиненими країнами та навіть країнами, що розвиваються, послаблюють її конкурентну позицію на світовому агропродовольчому ринку

і не дозволяють зайняти відповідне місце у міжнародному розподілі аграрної праці. Вважаємо за доцільне надати країнам, що розвиваються, більшої свободи у розробці національної державної політики. Існує потреба у перегляді базових домовленостей із СОТ щодо виміру внутрішньої підтримки та визначення її структури з урахуванням нарощування обсягів підтримки виробників.

При розробці стратегії розвитку державної підтримки національного аграрного сектора слід у повній мірі враховувати вплив зовнішніх чинників та їх наслідки, що знайшло відображення у побудованій нами структурно-логічній схемі.

Першочерговим при цьому є визнання аграрного сектора пріоритетним і стратегічним напрямом прикладання державної політики, а протекціонізму – природною компенсацією неминучих втрат галузі в умовах ринку.

Стратегічними орієнтирами розвитку нами визначено необхідність врахування прогнозів світових цін при підтримці виробників окремих видів продовольства; підвищення ефективності використання державної підтримки, оптимізації джерел та напрямів її використання; адаптації законодавства до європейського в галузі екології, безпеки та якості продовольства, бюджетної політики; стимулювання та підтримки експорту продукції з поглибленням її переробки.

Вважаємо, що стратегія розвитку державної підтримки аграрних підприємств з урахуванням новітніх викликів глобалізаційних процесів повинна ґрунтуватися на принципах підвищення конкурентоспроможності, економічної стійкості та соціальної відповідальності аграрних підприємств в умовах посилення інтеграційних процесів та асоційованого членства країни в ЄС та має передбачати: пріоритетне виділення державних коштів з оптимізацією джерел і напрямів їх використання та врахуванням прогнозів світових цін на продовольство; адаптацію законодавства до європейського в галузі бюджетної політики; підтримку експорту продукції (з поглибленням переробки).

Рекомендовано поступове нарощування фінансування заходів підтримки “жовтого кошику” до встановленого СВП (613 млн. дол. США) з подальшим переглядом базових домовленостей із СОТ щодо виміру внутрішньої підтримки у бік збільшення обсягів та удосконалення програм підтримки виробників. З огляду на потреби продовольчої безпеки та довгострокові прогнози на світовому агропродовольчому ринку, визначено необхідність державної підтримки вітчизняних виробників молока, яловичини та свинини, плодів та ягід.

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутнісні характеристики державної підтримки аграрних підприємств.
2. Охарактеризуйте взаємозв'язок між категоріями державне регулювання, державна підтримка.
3. Дайте характеристику глобалізаційних детермінант державної підтримки розвитку аграрного сектора.

Рекомендована література:

1. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика /А.Д. Діброва. – К.:ВПД “Формат”, 2008. – 488 с.
2. Калашнікова Т.В. Удосконалення державної підтримки аграрних підприємств в умовах глобалізації: монографія/ Т.В. Калашнікова. – Дніпропетровськ: ВПЦ Середняк Т.К., 2014. – 280 с.
3. Калашнікова Т.В. Методичні підходи при застосуванні системи класифікації та оцінки державної підтримки аграрного сектора: кол. монографія /під ред. д.е.н., проф. Ю.О.Нестерчук. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2013. – Ч. I – С. 37-44.
4. Калашнікова Т.В. Теоретико-методологічні засади державної підтримки сільського господарства/ Т.В. Калашнікова. – Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. – 2015. – 31 с.
5. Онегіна В.М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: монографія/ В.М. Онегіна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 590 с.